

HISTÒRIA DE CATALUNYA

Tema V. Naixement de Catalunya

Dijous, 4 de novembre 2010-08-02

L'empenta sarraïna enfonsà un estat visigot dèbil i corcat per lluites fratricides. A les terres nord-orientals que s'havien separat de Toledo, els invasors no trobaren resistència, car els musulmans es mostraren conciliadors i respectuosos. L'any 718 l'emir Al-Hurr entrà a Barcelona i Aquil·la rebia terres a la Bètica. Alguns magnats no acceptaren, partidaris com eren de la resistència i reculaven cap a les valls pirinenques. Probablement els sarraïns mai dominaren més enllà de Roda de Ribagorça, Àger, l'alt Urgell i la Cerdanya, territoris que es limitarien a pagar tribut, encara que aquestes dos contrades eren via de pas per anar al sud de França i durant un segle hagueren de veure passar exèrcits cap a la Gàlia.

Els musulmans però, portaven al seu sí els mateixos elements disgregadors dels orígens. Els conflictes entre els berbers, els eslaus i els pròpiament àrabs foren freqüents al igual que les diverses corrents religioses i sectes. Divisions per l'origen ètnic, la diversitat de creences (mossàrabs, muladíes, arrians, jueus). El mon musulmà, poderós i expansionista, estava corcat i només un poder fort i autocràtic podia reconduir-lo. Això succeí el 758 amb l'arribada de l'emir Abderramà I, l'únic Omeia sobrevisquent de la matança de llur família per la nova dinastia Abbassí, de Bagdad.

Mentre l'escenari de la lluita eren les terres d'Aquitània i Llenguadoc. El regne franc d'Aquitània comprenia el marquesat de Gòtia i d'aquest depenien els petits comtats de Ribagorça, Pallars, Urgell i Cerdanya. La resta, formava part de Al-Andalus

Carlemany. La Marca hispànica. Els comtats catalans.

El 768 accedeix al tron dels francs Carlemany, figura cabdal de tota l'alta edat Mitja i que bé podem anomenar-lo pare d'Europa occidental. Durant el seu regnat s'unifiquen per primera vegada el mon germànic i el llatí. Fou també el mur infranquejable de l'expansió musulmana i el corró que els allunyà definitivament del centre d'Europa. Només els turcs, set segles més tard, tornarien a amenaçar-la.

Després de posar-hi ordre a l'est, amb la creació de la "Marca de l'Est" (Osterreich, l'actual Àustria), es converteix en el contrapoder de Cordova. El 775 l'emir de Saragossa es revolta i pacta amb Carlemany, entra a la península per Pamplona, l'emir es desdiu i Carlemany retorna a la Aquitània. Llur reraguarda és sorpresa a Roncesvalles pels bascos on mor el cavaller Roland. Aquest fet donarà lloc al poema èpic "La chanson de Roland", el primer de la literatura francesa. (778).

Aquest fracàs no l'aturà i donant suport als grups cristians, pren els territoris de la Septimània i el Rosselló, passa a l'Empordà i pren Girona el 785. El seu fill, Lluís el pietós continua l'ofensiva fins que el 801, després d'un llarg setge, entra a Barcelona. Ja abans, el 798, s'havia repoblat part de la Catalunya central, formant el comtat d'Ausona (Vic, Cardona, Casserres), amb el comte Borrell.

Barcelona havia esdevingut la població més important, car Tarragona havia estat destruïda i despoblada. Al sud, Tortosa era un baluard musulmà inexpugnable i fou el Llobregat la frontera de la creada "Marca Hispànica" amb Al-Andalus. Es trigarien 347 anys en arribar a l'Ebre, això palesa la dificultat de l'avanç, també de retrocessos degut a les asseifes que sovintejaven durant dos segles.

Carlemany fou coronat l'any 800 com Emperador del "Sacre imperi romanogermànic" pel papa Lleó III, com a premi d'haver-lo lliurat del poder dels Llombards i creant els Estats Pontificis sota el poder temporal del Papat. Es materialitzava l'idea de reeixir un poder unificat per un emperador "per la gràcia de Déu" i un Papat amb el poder espiritual i superior al temporal. Fou el principi d'un conflicte entre ambdós poders que esclatarà amb la querella de les investidures. L'idea de l'imperi persistirà nominalment fins el 1918, amb la fi de l'imperi Austríac, hereu del títol.

Creada la Marca Hispànica el 795, comprenia els comtats de Ribagorça, Pallars, Urgell, Cerdanya, Conflent, Rosselló, Ausona, Besalú, Empúries, Girona i, posteriorment, Barcelona. Les alineacions muntanyoses del Montsec, Boumort, l'altiplà de la Segarra i el curs inferior del Llobregat eren els límits cap el 801. Bera, un noble got, fou nomenat comte de Barcelona. Les terres alliberades depenien eclesiàsticament de l'arquebisbat de Narbona. El comtat d'Empúries fou el primer en disposar d'un estol naval, quan la mediterrània era un feu dels vaixells musulmans. El comte Ermenguer, el 813, obtingué una gran victòria naval en aigües de les Balears, i es feu famosa anys més tard, en foragitar les incursions normandes que assolaven les costes europees i africanes.

Cal recordar que l'imperi Carolingi era Europa, ço diferenciava en tots els ordres, fins i tot en l'escriptura, a la resta dels territoris peninsulars, per tant, aquesta Catalunya incipient formava part d'aquesta també

incipient Europa. Es palès aquest fet quan, el 1812, mil anys més tard, un decret de Napoleó incorporava el Principat a França, amb l'argument que havia format part de l'imperi de Carlemany, el fet provocà una forta desavinença amb el seu germà Josep I i els prohoms de Madrid.

La Catalunya feudal. Contraofensiva de Almançor.

Amb petits avenços i sovint, reculades, s'inicia l'existència dels diversos comtats, independents entre si. Conseqüència de les incursions que el poderós soldà de Lleida feia per terres cristianes, es despoblà gran part del comtat d'Ausona. Com hem explicat, aquests comtats depenien del marquesat de Gòtia i aquest del regne franc d'Aquitània. Les freqüents lluites dinàstiques dels regnes francs debilitaven la defensa de les fronteres. L'arribada al poder d'Abderramà II a Cordova (822-852), pressuposà la massiva conversió a l'Islam de la major part de la població, fins aleshores cristiana i la decidida aplicació de les normes coràniques, amb una gran influència oriental en la cultura, protocol, modes i costums. Una part de la població no musulmana cercà refugi en els territoris cristians del nord.

Ens mancava un poder fort, encarnat en un líder. La divisió en comtats i aquests en vescomtats, vegueries i castlans, cadascú amb funcions civils i militars, sovint enfrontats entre ells, feia difícil la defensa comuna amb un sistema feudal que s'enfortia i amb ell l'atomització de forces. Sortosament, la figura de Guifré el Pilós (878-897) resolgué la situació, quan a l'entorn del comtat de Barcelona que ja esdevenia el més important, reuní per herència o cessió els comtats de Besalú, Girona, Cerdanya, Urgell i Àusona. Repoblà aquest darrer mitjançant l'aprisió i malgrat que continuava depenent del rei de França, instituí la successió com herència, fet cabdal que inicià la dinastia del casal de Barcelona. Guifré mor el 897 a conseqüència de les ferides rebudes en combatre contra el soldà de Lleida. La llegenda de les barres de sang al seu escut no està demostrada històricament, encara que és del tot cert que Guifré com a bon vassall, ajudà al rei francès Eudes en l'expulsió dels normands establerts a la Camarga.

L'actuació de Guifré fou extraordinària en l'àmbit cultural: A ell se li deu la fundació del monestir de Ripoll, de Sant Joan de les Abadesses, on la seva filla Emma fou la primera abadessa, el 885. Foragità els musulmans de l'entorn de Montserrat on fundà el monestir el 880 i restaurà el bisbat d'Ausona el 886.

Els seus successors, deixats de la ma dels sobirans francesos, poc podien fer davant el poder del Califat cordovès encarnat en els seus sobirans Abderramà III i Al-Hakam II, dels qui, per poder subsistir-hi, els cal declarar-se tributaris, com succeí amb la resta dels regnes peninsulars.

El 978 es fa amb el poder a Cordova com a tutor del califa Hixem II, Ibn Abi Amir, conegut com Almançor, que establí una dictadura personal i reclutà tropes professionals del nord d'Àfrica amb les que emprengué campanyes per terres cristianes no per ocupar-les, ans per assolar-les i obtenir botí. Fou així com saquejà Sant Jaume de Galícia el 997, de on s'emportà les campanes fins a Cordova, Burgos, l'any 1000. El 985 havia saquejat Barcelona, sabedor que el comte Borrell II no rebria ajut del rei de França, després que el gener del 971 s'havia creat la seu metropolitana d'Ausona "fins que fou restaurada la seu a Tarragona", desvinculant els bisbats catalans de l'obediència de Narbona. El 5 de maig partí de Cordova i pel corredor mediterrani entrà a Catalunya on vencé les hosts de Borrell II, entrà a Barcelona on saquejà, destruí i incendià, llurs habitants foren morts o reduïts a captiveri i Borrell II, refugiat a les muntanyes properes a Manresa, es feu fort i aplegant un nou exèrcit resistí l'allau musulmà. En va invocà l'ajut del seu sobirà que no arribà i això portaria decisions importants com la decisió de no renovar el jurament de vassallatge. A partir d'aquell moment, s'inicià l'independència de "facto" de França, i seguint l'exemple, el mateix feren la resta dels comtats.

Independència del regne franc. L'abat Oliva i la treva de Déu. Encara que per espai de tres segles els catalans continuarien sent coneguts per la resta com "els francs", l'independència dels comtats ja era un fet consumat.. Ho seria també "de jure" pel tractat de Corbell, signat per Jaume I i Lluís IX de França, el 1258.

Un personatge destacat d'aquest període fou l'abat Oliva, de Ripoll i Cuixà (971-1040).bisbe de Vic, introductor del romànic llombard a la península i creador de l'escriptori de Ripoll, amb l'importantíssima biblioteca de manuscrits i pergamins, aplegà llibres de tota procedència, introduí el saber musulmà portant des de Cordova tot el coneixement clàssic transmès pels musulmans. Ripoll fou el centre de la cultura occidental del segle X on es traduïen i copiaven molts dels clàssics antics i actuals de la cultura oriental i des de on es projectaven a la resta d'occident. Molts intel·lectuals europeus vingueren a Ripoll per aprofundir llurs coneixements, com fou el cas del monjo cluniacenc Gerbert, futur papa Silvestre II.

Però la glòria d'aquest benaurat personatge pertanyent a la nissaga comtal fou l'instauració el maig de 1027, en la prada de Toluges, al Rosselló, davant del poble, la noblesa i els pobladors, de la "Pau i Treva de

Déu” que adoptada pels monjos de Cluny, s’estengué a tota Europa. En el seu origen, establia que no es podia fer la guerra des de l’hora nona del dissabte fins l’hora prima del dilluns, que no es podia assaltar als clergues ni als civils desarmats i que calia respectar el dret d’asil de les sagreres, un cercle de trenta passes a l’entorn de les esglésies. Fou un avanç considerable en una època de violència, enfrontaments, desolacions i abusos de tota mena.

Supremacia del comtat de Barcelona.

Només el comtat d’Empúries continuava en el segle X allunyat de l’òrbita barcelonina, convertida en una potència naval, preparada per fer front als estols musulmans i normands, com fou exemple l’expedició feta a Almeria pel comte Sunyer el 891-892 que comportà uns grans guanys.

En els anys 1003 i 1004 calgué resistir una escomesa musulmana manada per Abdelmèlic Almudèfar, fill d’Almançor. Les comarques del Penedès, Anoia, el Bages, l’Urgell i la Noguera foren devastades i de nou despoblades, el Califat però aviat entrà en crisi motivada per les lluites dinàstiques i arribà l’hora de la revenja. L’any 1010, un exèrcit de nou mil efectius comanats per Ramon Borrell de Barcelona i Ermengol I d’Urgell, s’endinsen al cor del Califat i prenen i sacsegen Cordova, emportant-se un fabulós botí, tan important, que per primer cop s’encunyen mancusos, moneda d’or. Aquesta expedició acreix la fama del comtat de Barcelona, fou però sota Ramon Berenguer I, el vell (1035-1076) que aquesta supremacia fou palesa. Des de el principi, el comtat de Barcelona trobà un aliat incondicional en el comtat d’Urgell que sempre li farà costat, permetent així controlar el de Cerdanya i situar-lo en la òrbita

Barcelonina. També ajudà a l’expansió cap a occident per tal d’afeblir la resistència del soldà de Lleida i limitar les aspiracions expansionistes del regne d’Aragó, una política que Ramon Berenguer I portarà a terme de forma admirable.

L’aliança amb Ermengol III d’Urgell i Arnau Mir de Tost, comte del Pallars, allibera Camarasa el 1050. El 1058 s’endinsa en la baixa Ribagorça i pren els castells de Benavarri, Estopanyà i Camporrells per tal de limitar l’expansió aragonesa, que ja dominava l’alta Ribagorça.

La croada contra Barbastre (1064) dirigida per Sanç Ramirez, rei d’Aragó, Ermengol III d’Urgell i Arnau Mir de Tost, sota l’empara de Ramón Berenguer I, acreixentà la fama dels comtats catalans i fins a dotze reietons musulmans anaren a pagar tributs al comte, això provocà una riuada de diners cap aquests comtats. Els mancusos d’or barcelonins prepararen el camí per l’expansió comercial.

El 1068 el comte promulgava el codi de “Els Usatges”, compilació de dret civil, que és el fonament del nostre Dret Civil català actual. Si Guifré fou el creador de la nissaga, cal dir que Ramon Berenguer I serà l’avi de la futura Catalunya.

Por si no fos poc el que va fer, inicià la política d’expansió del casal de Barcelona per terres llenguadocianes, de forma pacífica, mercès a llur prestigi, obtingué el reconeixement de molts nobles que enfeudaren al seu favor llurs territoris.

Fou succeït pels dos filla, Ramon Berenguer II “Cap d’estopa” i Berenguer Ramon II, que tenien fortes desavinences. El 1082, en un bosc prop d’Hostalric, el “Cap d’estopa” trobà la mort, potser per un accident de caça, llurs partidaris però, encoratjats per Mahalta, la viuda, culpuren a Berenguer Ramon com instigador del crim. Acorralat per tots costats i declarat convicte, renuncià als seus drets en favor del seu nebot, fill del “cap d’estopa”, el futur Ramon Berenguer III, i marxà com a croat a Terra Santa on trobà la mort després de fer-se famós per llur valentia lluitant contra els sarraïns.

Ramon Berenguer III (1096-1131) és el continuador de la política del seu avi. Casat amb Dolça de Provença afegia als seus dominis aquestes terres occitanes, un fet cabdal pel desenvolupament de la cultura, de l’art i de la parla. (1113).

El 1114, Ramón Berenguer prengué Mallorca, que fou recuperada un any més tard pels almoràvits, arribats des de Àfrica. Per aquesta època arriben els primers cavallers Templers i Hospitalaris, que el comte afavorí. Ell mateix, el 1130, es lliurà a l’ordre del Temple.

L’escomesa dels almoràvits que havien derrotat als castellans i pres València als successors del Cid, fou molt dura: arrasaren el Penedès i arribaren als murs de Barcelona (1107-1108). Una nova incursió, el 1115, fou desfeta per Ramon Berenguer, ajudat pels comtes d’Urgell i de Cerdanya, a les ribes del Llobregat, segon les cròniques d’aquella jornada, *l’aigua del riu baixava tota vermella de la sang dels enemics fins al mar*”.

El 1118, el papa Pasqual II, d’acord amb el comte, restaurà l’arquebisbat de Tarragona, població que restava abandonada de feia temps, exposada a les escomeses sarraïnes i nomenava a Sant Oleguer, canonge de la catedral de Barcelona, com arquebisbe, obligant-lo a acceptar el càrrec.

Balaguer havia caigut el 1106, això aproximava Lleida, cobejada també, al igual que Tortosa, pels reis aragonesos, després de la conquesta de Saragossa per Alfons I el Bataller, el 1118.

Les homilies d'Organyà: neix una llengua, el català.

Des de principis del segle X, l'influència cultural del migdia francès es fa ben palesa en els monestirs. La noblesa prou feina tenia en la contenció de les escomeses sarraïnes i en els seus propis conflictes de veïnat i la pagesia, malgrat els alous, prou feines en subsistir-hi en un entorn difícil i violent. La biblioteca de Ripoll ultrapassà els dos-cents volums, una xifra altíssima per l'època. És també època del primer romànic, d'aquesta època son els monestirs de Ripoll (885), Santa Cecília de Montserrat (880), Sant Joan de les Abadesses (885), Sant Pau del Camp i Sant Pere de les Puel·les (945) a Barcelona, Sant Miquel de Cuixà (975), Sant Vicenç de Cardona (1019-1040), la consagració de Sant Pere de Roda (1022), catedral de Tarragona (1174), la consagració de Sant Vicenç i Santa Maria de Traüll amb llurs pintures murals, el tapis de la Creació a la catedral de Girona.

Sota l'influència provençal, la cultura més avançada a occident, la parla i els documents encara que redactats en llatí, amb lletra carolíngia en comptes del visigot o gòtic, comencen a farcir-ne de mots i expressions del que ja podem anomenar català incipient. El 1054 es compon el poema èpic "la cançó de Santa Fe" en català, és el primer document escrit totalment en un català ple d'influències occitanes, llavors la llengua trobadoresca i culta de l'occident europeu.

A principis del segle XX en la rectoria d'Organyà, es trobaren uns pergamins, la resta d'un breuari on figuraven sis homilies amb comentaris sobre els evangelis, escrites en un llenguatge molt planer. Hom creu que estan escrites a finals del segle XII i possiblement és la traducció d'un homiliari occità, el cert però, que l'escrit ja és plenament català, amb poques influències occitanes.

A partir d'aleshores, comencen a proliferar els escrits en un català cada cop més acurat fins esdevenir en les cròniques dels reis, la primera, de Jaume I, al segle XIII, a la que seguiran després les del seu fill Pere i ja en el XIV, les clàssiques de Desclot i Muntaner a las que s'afegiran les de Ramon Llull, que empeny la llengua al més alt nivell i al segle XV, a València, "Tirant lo Blanc", obra cabdal. Mentre, amb l'instauració dels Consolats catalans als ports més important, feien del català una veritable "lingua franca".

Unió amb l'Aragó. Fi de la reconquesta al Principat.

Ramon Berenguer III, trobà un digne successor en el seu primogènit Ramon Berenguer IV. En 1131, amb disset anys, comença llur regnat. El principal problema era ja, l'imperialisme castellà encarnat en Alfons VII, que es proclamava hereu de la corona aragonesa a la mort d'Alfons I el Bataller, mort sense successió. La noblesa aragonesa es decantà per Ramir, germà del Bataller, aleshores prior de Sant Pere el Vell d'Osca i bisbe de Roda. El comte barceloní era conscient que l'anexió d'Aragó a Castella era una amenaça per Catalunya, car Lleida i Tortosa, encara sarraïnes, des de antic eren cobejades per l'Aragó, també si Tortosa passava al control de Castella, la conquesta de València, també cobejada per Castella, esdevindria impossible.

El 1134 el rei castellà entra a l'Aragó i pren Saragossa, Ramir es refugia a la Ribagorça a l'empara del comte de Barcelona, on es fa fort, mentre la noblesa aragonesa crida al seu ajut a Sant Oleguer, arquebisbe de Tarragona, Alfons Jordà, comte de Tolosa, Guiu, bisbe de Lasquarri, Guillem, senyor de Montpeller, Bernat, comte de Comenge, Arnau Mir, comte de Pallars, Ermengol, comte d'Urgell i Ramon Berenguer IV. Davant d'aquesta demostració de força, Alfons VII degué renunciar al domini d'Aragó, evitant llur anexió a Castella. Mentre, el papa dispensà dels seus vots a Ramir II, que casà amb Agnès de Poitiers, neboda del comte de Tolosa, que aviat infantà una princesa: Peronella. Encara, Alfons VII intentà convèncer als aragonesos d'acceptar el compromís amb el seu fill primogènit Sanç. Un noble català resident a l'Aragó, Guillem Ramon de Montcada, convencé als aragonesos del partit del comte barceloní.

L'any 1137, Ramir II renuncià a favor del comte i l'onze d'agost atorgà escriptura per la qual donava a Ramon Berenguer la seva filla per muller amb tot el seu regne i amb la condició que restessin en vigor els usatges i consuetuds tradicionals dels aragonesos. Inclouia també que en el cas que Peronella premorís, el regne havia de restar subjecte al comte després de la seva mort. (encara visqué vint anys, es retirà però al monestir de Sant Pere el Vell on, abans de morir, tornà a vestir l'hàbit). Per respecte al seu sogre, Ramon Berenguer mai utilitzà el títol de rei: solament el de príncep d'Aragó. L'any 1150, a la recentment conquerida Lleida, es celebrava el matrimoni del comte i de la princesa Peronella.

El 1147 el comte participà en la conquesta d'Almeria a favor d'Alfons VII, eliminà així un focus de pirateria i un possible suport als seus projectes sobre Tortosa, atacada tot seguit per un exèrcit amb caràcter de croada i ocupada el 1148, fet que tingué molt de ressò. Fou una capitulació molt generosa, car els musulmans

conservaren llurs propietats i lleis, així com els càrrecs d'agutzils i alcaids. L'any següent, capitulava Lleida en condicions semblants a les de Tortosa. Caiguda Fraga i Mequinensa, es completava pel ponent. Amb les conquestes dels anys 1152 i 1153, de Miravet, Siurana i els reductes sarraïns del Priorat i de les serres de Prades i el Montsant, fineix la formació del Principat.

El 6 d'agost de 1162 moria el gran comte als 47 anys, en el Piemont, camí de Torí, on anava a entrevistar-se amb l'emperador del Sacre Imperi Romanogermànic, Frederic Barba-roja. Deixava un fill, el futur Alfons I, de nou anys. Peronella, ara comtessa de Besalú i senyora de la Vall de Ribes, viuria encara fins el 1173. Fou enterrada a la seu barcelonina.

Imatges projectades

- V-01. Mapa dels comtats catalans
- V-02. St. Pere de Mogrony, inici de la Reconquesta a Catalunya.
- V-03. Sant Quirze de Pedret.
- V-04. L'Europa de Carlemany, 814.
- V-05. Coronació de Carlemany
- V-06. Carlemany.
- V-07. Soldats carolingis
- V-08. dirham de Abderramà III.
- V-09. Dirham de Al-Hakam II
- V-10. Arnau Mir i Ermengol II d'Urgell.
- V-11. Milícia feudal.
- V-12. Sant Pere de Rodes.
- V-13. Sant Miquel de Cuixà.
- V-14. Pantocràtor de St. Climent de Taüll.
- V-15. Àbsid de Santa Maria de Taüll.
- V-15. Tapis de la creació. Catedral de Girona.